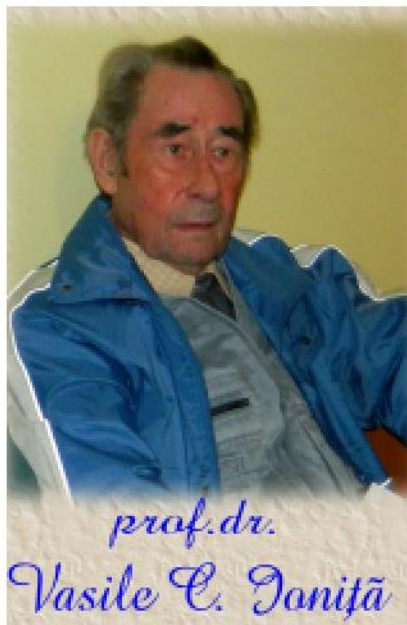

Cangurul și pațachina

prof.dr.

Vasile C. Ioniță

Previn pe virtualii cititori ai rândurilor ce urmează că prefer să spun câteva chestiuni serioase, în fondul lor și în intențiile mele, într-o manieră – să zicem- anecdotică, poveștile cele mai aiuritoare aflându-se când ne lăsăm ademeniți de demonul etimologiei. Unele par de-a dreptul fantezii, dintre care dau exemplu, repetându-mă, pe

cei care susțineau că localitatea **Apadia**, aparținătoare comunei **Brebu** din ținutul Carașului, provine dintr-un termen sanscrit „ upapadia” care s-ar fi conservat, chipurile și în termen de argou dintr-un cântec studentesc glumeț, dovadă stand fragmentul „Upaidia, upaida – Ține-o, ține-o tot așa”. Exemplele pe care vi le dau în articolul de față par la fel de „trăsnete” și totuși, ele se bazează pe întâmplări și situații reale. Pentru început, vă prezint povestioara despre originea cuvântului **cangur** denumire a animalului specific Australiei înzestrat cu un marsupiu (pungă) în care își ține puiul în prima perioadă de după naștere, și care impresionează prin felul cum se deplasează, în salturi. Noi românii, l-am luat din limba franceză, unde se scrie și se citește corespunzător **kangouru**, împrumutat la rândul său din engleză, unde se spune : **kangaroo**, după cum menționează dicționarul **Larousse**. Nu dispun de un dicționar etimologic englez ca să-mi fundamentez afirmația preluată dintr-o publicație franceză, de unde mi-am notat-o incomplet, dar rețin că ea provine dintr-o sursă demnă de încredere. Când englezii au pus piciorul pe pământul îndepărtatului continent al Australiei, au văzut animalul ciudat, în primul rând prin felul său de a se deplasa și a-și proteja puii, și au întrebat, în limba engleză se înțelege, cum se numește bizarul animal. Băștinașii întrebați, răspundeau în limba lor aproximativ cu vorba **kanguru** (trisilabic și accentuat pe finală). Și așa i-a rămas numele,

chiar dacă mai târziu și-au dat seama de ce aborigenii australieni spuneau așa, adică „nu înțeleg”.

Introducerea fiind făcută trec la fondul poveștilor noastre despre vorbe. Sau ați fi preferat să spun „despre cuvinte” ? N-aș fi greșit, deși mă văd obligat să atrag atenția că sinonimia unor cuvinte este aproximativă. Chiar și variantele **omăt** și **nea** ale cuvântului **zăpadă** sunt, după părerea unor lingviști, aproximative, când le analizăm nu numai diacronic, urmărind evoluția lor în timp, ci și sincron, prezența lor într-un areal. Și ca să nu-mi reproșați că fac afirmații fără acoperire, dau exemplul sinonimei lui **cuvânt** și **vorbă**, întrebându-vă dacă pot spune despre un **purtător de cuvânt** al nu știu cărui demnitar zicând că este... **purtător de vorbe**.

.....
Am o dascăliță prietenă care îmi trimitea din când în când ce găsea pe Internet, privitor la **Cuvinte**. Acuma, de vreun an nu am mai primit nimic, căci se află în Canada, la fratele ei. Dar alături de o scrisoare datată 1.10.2013, mi-a trimis două pagini care poartă titlul „Beligan despre Victor Eftimiu”, pagini care au drept moto spusele marelui actor Radu Beligan, a cărui înmormântare are loc chiar azi când ciocănesc la Olympia mea, materialul de față pentru **Bocșa Culturală**. Zicea regretatul slujitor al scenei românești : „Nu vorbi niciodată despre tine. Scrie!” Asta și fac de ani și ani de zile, cu precizarea că scriu (am scris) și despre mine...

Așadar, în cele ce urmează redau ceea ce-mi scria Constanța Bugariu, prietena mea, a cărui urmă am pierdut-o, eu doar stilizând ici colo, cele scrise de ea, acum aproape trei ani. Dar mai întâi vă întreb căci în scrisoarea Tanței se găsește cuvântul **mujdei**, care nu cred că trebuie să-l explic; acesta este explicat, fără detalierea evoluției, motivații de ordin lingvistic și paralingvistic, că provine din contragerea sintagmei **must-de ai**, respectiv de usturoi, **ai** făcând parte din elementele latine conservate în graiul bănățean și dintr-o parte a celui ardelenesc, în latină spunându-se usturoiului **alium**. Etimologia propusă de DEX e șchioapă, atâta vreme cât nu se explică măcar simplist cum a devenit **must – muj**.....Dar problema mujdeiului este mult prea complicată, mai ales că în LEXIS-ul francez particula **mouss** – este, din punct de vedere semantic stufoasă, așa că mă opresc la două cuvinte care aparțin limbajului inferior, nu limbii literare, dar să nu uităm că „povești etimologice” halucinante uneori se găsesc în graiuri, în argou etc. În lista cuvintelor servite de prietena mea se află și binecunoscutul cuvânt **smecher**, care nu înseamnă că cel numit astfel

„știe să iasă din încurcături, e isteț, abil, dezghețat, ci și șiret, șarlatan” (cf. DEX; vezi și volumul semnat de autorul celor de față, **Memoria cuvintelor**, Editura Banatul Montan, Reșița, 2010, p.60). Ciudățenia este că etimonul german, **Schmecker**, cf. și adjectivul **schmecken** care înseamnă în germană „a avea gust”. Beligan face mărturisirea că Victor Eftimiu i-ar fi spus că „boierii olteni, deținători de podgorii, angajau câte un specialist în degustarea vinurilor”. Specialistul care făcea operația de degustare era un **smeker**, pe care nu-l puteai păcăli cu un vin prost. De aici reiese că pe un smeker nu-l poți trage pe sfoară.

Vă propun să adăstăm în continuare asupra a două cuvinte care nu fac parte din fondul principal al limbii române, dar care merită să fie descifrate într-o rubrică de „Poveste a vorbei”.

Transcriu explicațiile date de Dicționarul explicativ al limbii române (DEX). **Mișto** a fost preluat din limba țigănească (cf. **misto**). Este considerat element lexical de argou, cu sensul (foarte) bun, (foarte) frumos ; substantivat îl găsim în expresia „A lua (pe cineva) la mișto” înseamnă „a-și bate joc de acesta, a-l ironiza”. După părerea lui Victor Eftimiu – spunea Radu Beligan – sintagma provine din expresia germană **mit Stock**, adică referindu-ne la o persoană, aceasta purta baston, semn de distincție pentru cei din lumea bună. Cuvântului **pațachină**, DEX glosează prioritar denumirea unei plante, numită și **verigar**, despre care scrie mai pe larg Valer Butură în **Enciclopedie de etnobotanică românească**, ESE, București, 1979, p.247. Se cuvine făcută observația că în DEX ediția primă, apărută în 1975, se adaugă sensul secundar : „Epitet injurios pentru o femeie vulgară, strident îmbrăcată, cu purtări necuviincioase; epitet pentru o femeie de moravuri ușoare” cuvânt etichetat în final cu Et.(imologie) nec.(unoscută). În același timp am găsit următoarea inadvertență, în privința fitonimului : din dicționarul lui V. Butură (mai sus menționat) reiese ca se spune **pațachină** unei alte plante, anume **cruşinului** (numit stiințific, în latină *Rhamnus fragula*). Despre transferul de sens al unor obiecte, nume de persoane, proprietăți al plantelor ș.a., transfer reciproc întâlnit în denumirile plantelor (adică fitonime) am scris în **Memoria....**, în diverse locuri. În cazul de față, mai credibil este că numele unei ființe umane, diverse boli ale acesteia, caracteristici negative au fost transmise asupra plantei. Înclin să-i dau dreptate lui V. Eftimiu care îi transmite următoarele informații lui Radu Beligan, în privința originii cuvântului **pațachină** și suplimentar, din aceeași categorie a motivațiilor semantice ale cuvintelor, încă unui cuvânt pe care nu-l dezvălui, lăsându-l surpriză pentru încheiere. Revenind la **pațachină**, nume de plantă, precizez citându-l pe V.Butură, în privința caracteristicilor (aspect al plantei, utilizare în medicina populară,

în citarea domeniilor în care este folosită), este vorba de un arbust care crește pe marginea pădurilor, prin tufişuri; cu lujeri bruni-cenușii și flori albe verzui; are fructul (o drupă) mică, de culoare violetă închisă; lemnul arbustului produce cel mai bun cărbune pentru prepararea prafului de pușcă; conține diverse substanțe chimice; în vopsitorie se folosește pentru a obține culoarea galbenă; ceaiul din scoarță se folosea ca purgativ etc. Redau separat ultima particularitate a plantei **pațachina**, integral cum o menționează V.Butură, pentru că mi se pare cea mai îndreptățită de a fi transferată ca nume (negativ) asupra unei persoane: „În Munții Apuseni, la Sălciua, decoctul din scoarță galbenă de sub coajă se dădea celor (subliniez, n. V.I.) *smintiți de cap, de gânduri, din blestem sau afurisenie*”. Cei care pot să-și imagineze aspectul unei pațachine, luând în considerație și cele ce le voi adăuga, mă vor crede pe cuvânt că aspectul plantei, folosința acesteia, culoarea ș.a. Citez întocmai cum îmi comunică informatoarea mea, prietena mea, Constanța Bugariu, citându-l, la rândul ei, pe regretatul actor Radu Beligan și, indirect, pe Victor Eftimiu : „În București, exista pe vremuri un vestit mezelar pe nume **Pațac**. Fratele acestuia a fost cel dintâi care a deschis un **șantan** (Local de petrecere cu cântăreți și dansatori care dau spectacole de varietăți pentru a distra publicul, cuvânt provenit din fr. **chantant** (cf. DEX, n.V.I.). Acesta se găsea pe Bulevardul Elisabeta, importând de la Viena, fete vesele care circulau seara pe bulevard în fața instituției de varietăți ca să atragă clientela .... Acestea erau „Fetele lui Pațac, adică pațachinele”.

Suplimentar, redau drept încheiere, DEX menționează etimologia cuvântului joben, pălărie înaltă (cf. fr. **haut-de-forme**, în engleză **top hat**, în germană **Zilynder**, italiană **cilindro** (în graiul bănașenilor se folosea varianta nemțescă; la Tata Oancea de exemplu, în scrierile acestuia) literar a fost preferată varianta **joben**, pentru că, în București, a fost introdus prestigiosul acoperământ de un negustor francez care avea magazinul pe Calea Victoriei, etimologie recunoscută și de DEX.

În concluzie, cred că nu exagerez că lumea cuvintelor ne oferă veritabile odisei care merită a fi cunoscute, căci cuvintele sunt „ființe vii” cum spunea scriitorul – filosof Andrei Pleșu într-un interviu dat televiziunii, nu moderatoarei emisiunii „Noră pentru mama” ci Eugeniei Vodă.

Vasile Ioniță